

Europeïtzar les carreres universitàries

**Frederic J. Company i
Franquesa**

Fa dos anys presentava en aquesta mateixa revista el significat dels reptes de les universitats en el procés d'integració europea i els camins que la podrien fer possible en el marc de l'anomenat Procés de Bolonya, iniciat l'any 1999, per a la construcció d'un espai europeu de l'ensenyament superior. En un context de creixent globalització, ningú no pot negar que la modernització de les universitats fa temps que és absolutament necessària i, fins i tot, vital perquè ocupin el lloc que els pertoca per tal de contribuir a un autèntic i equitatiu progrés socioeconòmic en la nova societat del coneixement.

Des de l'any 1988, s'han fet declaracions de conferències de ministres d'educació superior i reunions de rectors, directius i altres especialistes universitaris, així com comunicacions de les institucions europees i internacionals que han animat a aquest compromís de les universitats. D'aquesta manera s'han anat perfilant els marcs legals generals i les normatives nacionals necessàries per fer-ho possible. No obstant això, es deixava en l'aire, en aquella ocasió, la pregunta de si tot això interessava la comunitat universitària -professors, estudiants i personal amb tasques de gestió- per anar més enllà i mirar de participar de manera activa en l'edificació d'un sistema universitari europeu o simplement s'aguantava una evolució que sembla irreversible.

Invitat un altre cop per expressar la meua opinió, agraeixo l'ocasió que se m'atorga per exposar algunes reflexions, preguntes i propostes per tal d'aprofitar aquesta oportunitat històrica de potenciar en les nostres universitats la dimensió europea i internacional del nostre sistema d'educació superior, i permetre a professors i a estudiants moure's lliurement per més de quaranta països sense obstacles pel que fa al reconeixement dels seus estudis i sense els entrebancs que encara impedeixen viure, estudiar i treballar a Europa.

Segurament, salvats els avantatges que avui tenim en transports i comunicacions, era més fàcil mantenir una mobilitat com a professor i estudiant universitari europeu en els segles XII i XIII que no pas en l'actualitat. Efectivament, amb

una llengua vehicular comuna, el llatí, uns plans d'estudi i una metodologia semblants i una concepció del saber universal més forta que ara, però que es desenvolupava molt més lentament i a la qual només tenien accés un col·lectiu privilegiat, un estudiant europeu podia canviar fàcilment d'universitat i prosseguir els estudis en la nova universitat, així com els professors ensenyaven en diverses universitats al llarg de la seva vida professional. Les coses han canviat molt i l'autonomia universitària està, certament, molt més condicionada que en aquella època històrica; però la Magna Charta Universitatum (1988) ens recorda que hem de preservar la llibertat d'ensenyament, de formació i de recerca i que, en la preocupació d'arribar al saber universal -o la societat del coneixement, com en diem ara-, la universitat ha d'ignorar totes les fronteres geogràfiques, socials i polítiques i afirmar la necessitat de la interacció de les cultures.

Fa pocs dies, a Bergen (Noruega), s'ha fet balanç d'aquest procés de Bolonya; justament quan estem a mig camí de la data consensuada (2010) per assolir els objectius de convergència, comparabilitat, qualitat, transparència i mobilitat que inicialment es varen proposar per a l'educació i formació universitària a Europa. Malgrat que s'han fet molts progressos en l'àmbit legislatiu i institucional, encara queda molt per fer si es mira des de la perspectiva de la complicitat del professorat, de la implicació dels estudiants i del diàleg que la universitat ha de mantenir amb la societat en general.

Pel que fa al nostre país, ens trobem encara en una fase molt inicial del procés que ha de conduir a la incorporació de les nostres carreres universitàries en aquest espai europeu de l'ensenyament superior. Així s'ha previst en les lleis universitàries autonòmiques i estatal aprovades aquests darrers anys. Amb aquestes lleis, s'ha obert el camí d'una nova arquitectura de les titulacions i d'una transparència millor del que aquestes comporten quant a coneixements i a competències que puguin ésser valorades acadèmicament i en el mercat laboral nacional i europeu. Unes noves experiències d'innovació educativa i de renovació de programes, seguint l'esperit de Bolonya i l'aplicació del crèdit europeu, s'han posat en marxa a diverses universitats de l'Estat espanyol; i darrerament el Ministeri està confegint el catàleg de títols de grau i de postgrau amb els dictàmens de les comissions del Consejo de Coordinación Universitaria i dels agents socials i les organitzacions professionals.

Això era molt necessari i és conseqüència de la signatura de la declaració de l'Estat espanyol; però, és suficient? Es pot construir un espai europeu universitari intramurs? És possible fer-ho sense continguts europeus en el si de les assignatures que conformaran els nous plans d'estudi? Què podríem dir d'una carrera de dret que avui no tingués el dret comunitari entre les matèries troncs que han de treballar els estudiants? És possible dissenyar plans d'estudi sense tenir contactes i projectes amb altres universitats de l'espai europeu? La recerca i la innovació, que són la base imprescindible per a la docència, es poden desenvolupar al marge dels programes i dels equips que hi ha en l'esfera internacional? És atractiu per al professorat moure's

i participar en programes europeus sense obtenir cap reconeixement acadèmic, laboral i de seguretat social? És motivador per a l'estudiant moure's per Europa en igualtat d'oportunitats i fer una part dels estudis sense tenir la informació i l'orientació prèvies, necessàries i suficients per aixecar el vol amb garanties?

Possiblement sí que estem en el camí d'un procés de modernització, però no estem suficientment en un procés d'uropeïtzació. Comencem a tenir-ne el marc, tot i que l'espai que aquest marc perfila no descobreix encara tot el seu ric paisatge. Recordo que durant els anys 60-70, en els centres d'ensenyament secundari i universitari, hi havia professors de llengües estrangeres que ni tan sols havien estat al país del qual ensenyaven l'idioma. L'exemple és, certament, reduccionista, però no deixa de desvetllar, d'una banda, una certa associació mental amb contradiccions i incoherències que s'esdevenen en el nostre sistema universitari en temps de reforma i, de l'altra, que el repertori de testimonis de manca d'obertura no cal trobar-lo en anys tan llunyans.

La dimensió europea de la docència i de la recerca universitària no es pot implementar de manera plena sense una relació directa amb experiències i projectes concrets que ens ofereix la riquesa de la diversitat del nostre context universitari europeu i la participació en els programes que la Unió Europea posa a la nostra disposició. Primordialment, és així com han reeixit els grans projectes en altres camps de la cooperació transnacional, com és el cas de l'aeronàutica, per posar-ne un exemple, amb la recent presentació de l'Airbus. Però, europeïtzar les carreres universitàries és també crear consorcis de treball en comú per fer-les més curtes, més flexibles, més pertinents amb el mercat laboral -que no vol dir supeditades- més o menys generals o especialitzades a criteri de les universitats, més europees en el contingut i més multidisciplinàries i sostenibles sota el paradigma de l'aprenentatge al llarg de tota la vida. Ara que és l'hora de posar fil a l'agulla en el disseny concret de programes que ens facin equiparables a Europa, heus ací algunes propostes per suscitar debats i iniciatives que promoguin aquesta autèntica europeïtzació de les carreres universitàries.

La majoria de titulacions no ha tingut fins ara un component europeu explícit. En contrapartida, no hi ha cap acadèmic ni professional que no afecti el procés d'integració europea. Aquesta integració no es redueix solament a una part de les ciències socials i jurídiques com l'economia i el dret, sinó també a les humanitats, als ensenyaments tècnics i a les ciències experimentals i de la salut. Així mateix ¿és possible que actualment un titulat en Ciències de l'Educació (mestre, pedagog, psicopedagog, etc.) no tingui cap coneixement sobre els objectius comuns pels sistemes educatius europeus acordats entre els estats membres ni dels programes oferts per la Unió Europea que promouen que es duguin a terme? O que els titulats de la salut, de la informàtica, de les ciències de la comunicació o de les ciències del mar no coneguin les directrius comunitàries en els seus àmbits respectius d'intervenció? O que un enginyer, un documentalista o un enòleg no estiguin al

dia de les bones pràctiques i de les tendències punteres a Europa sobre el tractament i la gestió dels projectes i dels productes amb els quals treballen?

L'Acció Jean Monnet no consisteix en cap altra cosa que en l'obtenció d'ajut, per a un temps determinat, per introduir aquests continguts explícits en els currículums universitaris de tots els àmbits acadèmics i per animar la recerca transnacional i les activitats de reflexió organitzades per universitats i instituts de recerca pel que fa als temes i als problemes que preocupen la societat contemporània.

I no parlem aquí de l'ús i del recurs permanent a la documentació escrita en altres llengües europees. Per natura, l'espai d'aquest "Interludi" és limitat i aquest tema mereixeria l'extensió de tot un article. Només cal assenyalar que encara hi ha molta por entre els nostres estudiants a l'hora de treballar en una llengua estrangera després de tants anys d'assistir a classes d'idiomes. La reacció del professorat es tradueix moltes vegades a proporcionar només bibliografia autòctona.

Les dobles titulacions són encara molt escasses al nostre país i les titulacions conjuntes són pràcticament inexistents a causa de les restriccions legals que s'han patit durant molts anys, tal com afirma l'informe nacional presentat pel Ministeri d'Educació i Ciència en la reunió de Bergen, anteriorment esmentada.

D'altra banda, sembla que les propostes que circulen darrerament sobre el que en l'argot universitari es coneix com a carreres del model 4+1 versus el model 3+2 de la majoria de països europeus i d'especial referència per a nosaltres com el britànic i el francès, no afavorirà precisament ni la mobilitat vertical (de grau a postgrau) ni la mútua (d'aquí cap enfora i de fora cap aquí), però es poden trobar solucions com el recurs a l'adopció de títols propis d'àmplia formació general en superar els tres primers cursos de grau i la negociació d'acords per a l'accés a màsters especialitzats i professionals entre les universitats europees.

La mobilitat dels estudiants per dur a terme una part dels seus aprenentatges acadèmics i professionals en un altre país de la UE via els programes Erasmus i Leonardo encara és un privilegi de pocs estudiants (un 3%). En el futur, tot estudiant universitari hauria de viure aquesta experiència durant un període de la seva carrera universitària, i això sense limitacions en el reconeixement de les matèries cursades fora de la seva universitat d'origen o d'un període de pràctiques en una empresa o organització d'un altre país europeu. Els ajuts per a la realització d'aquesta part dels estudis haurien d'augmentar considerablement no solament a partir dels fons comunitaris, sinó també amb les aportacions d'altres institucions estatals i regionals públiques i privades. La relació entre els establiments universitaris i les organitzacions/empreses que intercanvien estudiants s'hauria d'incrementar molt més per millorar el seguiment i, en definitiva, la qualitat d'aquestes experiències acadèmiques i professionals.

I atès que parlem del programa europeu més popular, l'Erasmus, cal remarcar que es treu molt poca rendibilitat de les altres línies d'acció d'aquest programa que no se centren en les beques de mobilitat de professors i estudiants. I l'Erasmus és molt més. Les universitats que se singularitzen actualment en la dimensió inter-

nacional varen començar no fa gaires anys coordinant o participant en petites iniciatives innovadores en què s'acollien a aquestes línies d'acció a les quals fem referència per arribar a grans projectes amb dimensions més enllà de l'europea, com el nou programa Erasmus-Mundus, el programa Tempus per a la transferència de tecnologies als països veïns no europeus o el programa Alfa per a la cooperació universitària amb Amèrica Llatina. L'acció Erasmus proporciona també ajuts per dur a terme programes intensius de 10 dies que siguin reconeguts com a crèdits de lliure configuració d'un determinat itinerari universitari. També dóna ajuts per a allò que es coneix com a "projectes de desenvolupament curricular"; o, fins i tot, per al disseny de tot un programa de grau o postgrau entre diverses universitats dels estats membres de la Unió Europea o d'una part del programa, com els anomenats "mòduls europeus". És per aquest camí, entre d'altres, com s'estableixen els vincles i els consorcis de cooperació entre les universitats: a partir d'un programa conjunt intensiu, s'inicia la cooperació transnacional, a la qual després podrà seguir el desenvolupament d'un mòdul permanent en el si de cada universitat, que a la vegada podrà ésser l'origen d'un grau o postgrau homologat o d'una gran xarxa especialitzada amb titulacions conjuntes i/o dobles.

Alguns diuen que europeïtzar la universitat i els seus "productes" és posar-se al servei dels valors de la competitivitat i de la rendibilitat empresarial, i que es tracta d'un procés bàsicament econòmic, allunyat de les polítiques socials i de la defensa dels serveis públics. Des de la perspectiva en què hem intentat explicar l'actual procés, jo diria que aquests detractors no tenen un bon enteniment de la situació, com també passa, d'altra banda, amb altres processos de caire europeu amb visió de futur. I dic enteniment en el sentit etimològic d'aquesta paraula; "enteniment deriva de "tendir", i aquest del llatí *tendere*, que vol dir "estendre", "desplegar". És en aquest sentit que pensem que el compromís i la implicació de les universitats, fins i tot més enllà del 2010, farà que la convergència europea en un espai d'ensenyament superior esdevingui:

- la construcció en comú d'un nou espai universitari que superi la uniformització i l'igualitarisme i que estimuli les universitats a explicar a partir de la seva singularitat al seu país i a Europa allò que aporten als estudiants i a la societat.
- la reconciliació i la síntesi del qui dividia les universitats entre la seva vocació científica i humanista, de docència i de recerca i el seu deure de preparar per a l'exercici de les professions.
- la demostració que la defensa del servei públic és possible independentment del sector en què sorgeixen les iniciatives.
- la superació d'interessos sectorials i corporatistes en favor del bé comú europeu.
- l'establiment d'una nova aliança entre l'estat, les autonomies i les universitats que s'allunyi del model reglamentador i de control per adoptar un plantejament basat en la responsabilitat de les universitats davant la societat que potencii la inversió en la modernització del sector del coneixement.
- i en poques paraules, l'oportunitat de fer les universitats més atractives al propi país, a tot Europa i al món.